

Nebud' labuť z hlediska muzikologie, popřípadě VŠEHO DO ČASU, ZVLÁŠTĚ, JE-LI NEJISTÝ

Ač se to zdálo tehdy být k nevěře, Uhdeho Král-Vávra se dočkal premiéry v plném znění své satirické bezohlednosti. Stalo se tak 26. února 1964, a smím-li sestručit divácké ohlasy slovy tehdejších pocitů, byla to bomba. Protože dramaturgicky s autorem spolupracoval Jiří Flíček, zažil jsem premiéru jako ostatní diváci. Na rozdíl od nich jsem sice znal fakturu hry a trochu i text, ale na zkoušky jsem nechodil. Je samozřejmé, že vnímání velmi prospívá každé novum.

Nedovedu odhadnout, nakolik by setkání s touto hrou mohlo být zajímavé pro toho, kdo tehdejší společenskou atmosféru nezažil: režim, který na základě okolnosti, že nebylo soukromých vlastníků výrobních prostředků, prohlásil ČSR za stát socialistický a jeho zkratku rozšířil na „ČSSR“, ztrácel po drobných, opatrných krůčcích strach o vlastní existenci a sílily v něm snahy, aby to, co bylo neustále proklamováno, se opravdu realizovalo. Rok šedesátý osmý ťukal už z povzdálí na dveře. Jakožto věru řízné politikum vzbudil Král-Vávra okamžitou pozornost. Dovolte, abych krátce citoval z autorovy vzpomínky, napsané pro sborník Bylo-nebylo Satirické divadlo Večerní Brno:

Hned po premiéře vzplály spory. Tajemník Manoušek (KV KSČ, odd. kultury) inspiroval a pomáhal formulovat kritický článek v brněnské Rovnosti, plný ostrých dílčích výhrad. (...) Nezpochybňoval však správnost toho, že hra byla uvedena. Tím ovšem bránil nejen nás, ale především sebe. S kladnými kritikami pak přispěchali na pomoc Jan Kopecký, Sergěj Machonin, Jaroslav Opavský, z Prahy se přijel oficiálně podívat Čestmír Císař a jeho úsudek byl příznivý. Jen závěr, který ohlašuje, že se hra opakuje jako doslovný NONSTOP-NONSENS, ho poněkud neuspokojoval. Prý je na ústředním výboru strany nemálo poctivých lidí, kteří si stejně jako on přejí změnit situaci k lepšímu. Jestli hodlám svou pointou tvrdit, že jejich úsilí není k ničemu, pak mi navrhuje, abych to šel dělat místo něj. Přitom mě pan Sokolovský za zády tiše popichoval: Vole, vemte to! – Ta věta mi zněla v uších, když jsem o čtvrt století později dělal ministra kultury a předsedu sněmovny.

Neodolám pokušení zmínit se o příhodě, ke které údajně došlo při uvedení Krále-Vávry na zájezdu divadla do Prahy. Jakkoliv je málo pravděpodobná, dokreslovala by dost výstižně tehdejší stav společenského myšlenkového pohybu. Fáma praví, že hned po prvním představení se odebralo několik horlivých pečovateli o nedotknutelnost prvního tajemníka KSČ a současně prezidenta

ČSSR A. Novotného právě za ním, a sdělili mu: „Tondo, je tu nějaké divadlo z Brna a dělá si z tebe veřejně srandu.“ Na to pan prezident: „Počkat – ze mně a nebo ze Strany?“ – „No, jasně z tebe! To přece nejde!“ – Načež Tonda údajně pravil: „Ze mě můžou. Ze Strany nesmějí!“ – Ta doba nesla v sobě něco vysoce zajímavého a není náhoda, že bývá vzpomínána jako období nadějně, i co do rozvoje věcí kulturních.

Zatímco se toto dalo, nebylo sice – na rozdíl od učebnice latiny – obléháno Saguntum, nýbrž jsem byl seznámen s námětem na možnou hru a v dalším i s jeho původcem, panem Augustinem Kneifelem ze Strašic nedaleko Rokycan. Jeho nápad na paralelu mezi tím, čemu se říká odysea a našimi cestami životem, byl lákavým rámcem pro podobenství onoho druhu, na jakých stavěla divadelní mluva Večerního Brna, vyznávající (neskromně, ale s láskou) snahu, jít v tomto ohledu cestou svých velkých vzorů V+W.

Zkusili jsme s panem Kneifelem psát ve dvojici, což se kupodivu dost brzy osvědčilo, a tak z pobytu ve Strašicích a pak v Lulči u pana Mario Andera vzešla hra „...alias odysea“ o plavbě Odysseových infanteristů na lodi, zmítané beznadějně protichůdnými úradky bohů Poseidona a Pallady Atheny na stále nekončící cestě k vytožené Ithace po vyhrané trojské válce. Dějem provázela Ljuba Hermanová jako paní Homérová, vdova po epiku, v obou portálech se přetrumfovali P. T. bozi Poseidon a Athena, vyřizující si olympské účty na úkor božsky manipulovaných pozemšťanů. Motto hry jsme vzali z aforismů, které dodal jako na zavolanou polský satirik Stanisław Jerzy Lec: HISTORIE JE JAKO MOŘE – Z DÁLKY VYPADÁ MAJESTÁTNĚ, ALE KDYŽ JSI UPROSTŘED, ZVEDÁ SE TI ŽALUDEK. (Doznávám, že jsem ani tehdy ani dnes nezískal ze skutečností tohoto světa pocit, že by Lecova definice neměla pravdu, viz humanitární bombardování, hromadné hroby bosenské, nebo řezání hlavy zajatci nožem za plného vědomí. Rozdíl proti dřívějšímu je pouze ten, že můžeme díky televizi být při tom, takže je pokrok patrný pouhým okem. Zajisté bývalo na tomto světě líp tenkrát, kdykoliv lidé ani nevěděli, že mají tu čest existovat ausgerechnet v nějakém historickém období.)

Z písní, kterými komentovala herní situace Ljuba Hermanová coby paní Homérová, se zvukově – pokud vím – nezachovalo nic, snad někde tu a tam text. (Vzpomínám na úryvek songu „Zastavte svět, chci vystoupit“, končící slovy:

„Nač, pane, řeči plané –
já jdu hned!

Jen řekněte mi, kapitáne,
kdy pojede příští svět.“

(Písne se – jako obvykle – dělaly, většinou až byl hotov herecký text hry, takže často nebyly ani v pracovním výtisku.). Zachovala se však ústřední píseň lodníků Táhnem oceánem pravicí:

„Jen moře ví,
kde leží Ithaka a kdy se objeví.
Ve spleti cest
k té pravé nepomůže žádná zbožná lest.

At' dál oceán
naklání loď ze všech stran,
chceme ho znát,
chceme znát, co je oceán!“

Na jedné straně je totiž lidská umíněnost nepochybně nebezpečná a existenci ohrožující (viz veškerí fanatikové, co jich kdy kde bylo, je a bohužel zřejmě i bude, citící se vykonavateli božských věsteb až do hrdel a statků, zhusta bez nároku na užívání hlavy k myšlení), na straně druhé až nepochopitelná umíněnost ve věcech poznání pravd o světě a jeho fungování nesporně lidstvo zachránila před vyhynutím na způsob dronta mauricijského, který proslul pod jménem blboun nejapný.

Naštěstí je patrně faktem, že nás na tomto světě udržuje nikdy nekončící touha po poznání, tak jemně zachycená v biblickém podobenství o ztrátě ráje nevědomosti, z něhož Adama a Evu vyhnalo jablko poznání a Boží úrdek: jen jděte a zakuste, co obnáší poznávat pravdu a nést její tíhu v denní pozemské existenci!

A tak se i stalo. Nezadrží nás ani možnost, že se pravdivou prokáže nejedna pověst o Skyllách a Charybdách, hrozících po cestě. A končí-li hra konstatováním „*Pánové, my jsme propluli.*“, je to nejen výhled a kladná možnost. Je to i doznání nevyhnutelnosti lidského osudu, nedbajícího zájmových věsteb soupeřících Olympanů, kterým vlastně nevyšly božské záměry ani jednomu, takže se do doznávající lodnické písně

„Možná je ta pout’

s tím, kdo se zastaví, je ámen,

nekonečná,

navždy ámen...”

uštěpačně ptají:

Pallas Athena: A co tvá věštba, mocný Poseidone?

Poseidon: A co TVÁ věštba, mocná Pallado?

a uzavírá paní Homérová: NA CO ty věštby, mocní?

Ta inscenace je pro mě z několika důvodů pamětihodná. Jednak v ní hrál nový člen divadla Jiří Pecha, jeden z už mála starých kamarádů, jednak jsem se seznámil s panem Kneifelem, jeho příjemnou paní a synem, dále (což jsem zatím netušil) jsem spolunapsal něco, co bylo uvedeno o pár let později znova jako dosti hořký komentář po srpnu 1968. Mimoto, jak brzy vyšlo najevo, to byla moje „labutí píseň“ jakožto autora Večerního Brna. (Je taková tradiční představa, že umírající labuť ještě zazpívá. V divadlech je ovšem labutí citelný nedostatek, z historie znám jenom Labuť Avonskou a pak stať o tom, proč se v labuťárně chodí po špičkách, což zajímavě rozebrali pánové Horníček a Kopecký.) Vzhledem k tomu, že se Evžen Sokolovský přiklonil k pokusům o absurdní divadlo, které ho zřejmě jako možnost zaujalo a měl k ruce podnikavého dramaturga Jiřího Flička, shledal jsem svoje další setrvání ve Večerním Brně neproduktivním (takové divadlo jsem neuměl dělat, ani mě to nelákalo k pokusnictví) a v roce 1965, po uvedení ...ALIAS ODYSSEJE jsem se vrátil do brněnského rozhlasu, tentokrát do hudební redakce.

O čemž budiž řeč přistě, nastane-li takové přistí.